

פרק י"ט (1) / בריחת דוד

1. יונתן פותח במילים "אל יחטא המלך בעבדו בְּדוֹד", כלומר: הוא מציין שיחסו של שאול לדוד הוא בגדוד חטא, אך מדגיש כי שאול הוא המלך, ודוד – עבדו, ובכך מעמיק את תחושת הביטחון אצל שאול. יונתן גם פותח בגוף שלישי, בלשון כבוד – "אל יחטא" – ורק בהמשך, כשהדיבור הופך להיות קרוב יותר, עובר יונתן לגוף שני, ואז כבר מרשה לעצמו לפרט באופן תקיף יותר: "ולמה תחטא בְּדָם נְקִי לְהַמִּית אֶת דָּוִד חֲנָם".

2. יונתן מציג, מצד אחד, את מסירותו של דוד, ששם נפשו בכפו בקרב עם הפלשתי, ומזכיר לשאול נשכחות: "רְאִיתָ וַתִּשְׁמַח"¹. עם זאת, גם כאן משתדל יונתן שלא להפריז בכוחו של דוד, ומדגיש: "וַיַּעַשׂ ה' תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה לְכָל יִשְׂרָאֵל", כלומר, שהתשועה באה מאת ה'.

3. אזכור התשועה מתקשר להיבט נוסף. לאחר המלחמה המוצלחת נגד עמון מסופר: "וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל שְׁמוּאֵל מִי הָאִמֵּר שָׂאוֹל יִמְלֹךְ עָלֵינוּ תָּנוּ הָאֲנָשִׁים וּנְמִיתֵם. וַיֹּאמֶר שָׂאוֹל לֹא יוֹמֵת אִישׁ בַּיּוֹם הַזֶּה כִּי הַיּוֹם עָשָׂה ה' תְּשׁוּעָה בְּיִשְׂרָאֵל"^(א, יב-ג). שאול קבע אפוא את העיקרון, שאין הורגים אנשים ביום שבו עשה ה' תשועה לישראל. את הטענה הזו העלה, כזכור, העם, בשעה שרצה שאול להמית את יונתן, לאחר שהלה הפר בשגגה את החרם וטעם מיערת הדבש: "וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל שָׂאוֹל הַיּוֹנָתָן יָמוּת אֲשֶׁר עָשָׂה הַיְשׁוּעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל חֲלִילָה חֵי ה' אִם פֶּלַ מְשֻׁעֵרֵת רָאשׁוֹ אֲרָצָה כִּי עִם אֱלֹהִים עָשָׂה הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפְדּוּ הָעָם אֶת יוֹנָתָן וְלֹא מוֹת"^(ד, מה), כלומר: אם ביום שעשה ה' תשועה לישראל אין ממתים איש, קל וחומר שאין ממתים את מי שעשה את הישועה. והנה, באותו טיעון שהציל בעבר אותו עצמו, משתמש כעת יונתן כדי להציל את דוד, שנטל גם הוא חלק בישועה (שאותה הוא מייחס אמנם לקב"ה), ועל כן אין מקום להמיתו.

בשלב זה מצליח יונתן במשימתו:

(ו) וַיִּשְׁמַע שָׂאוֹל בְּקוֹל יְהוֹנָתָן וַיִּשְׁבַּע שָׂאוֹל חַי ה' אִם יוֹמֵת: (ז) וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן לְדָוִד וַיִּגְדֹּל לוֹ יְהוֹנָתָן אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיָּבֵא יְהוֹנָתָן אֶת דָּוִד אֶל שָׂאוֹל וַיְהִי לְפָנָיו כְּאֶתְמוֹל שְׁלֹשׁוֹם:

אך הצלחתו של יונתן לא נמשכה לאורך זמן. שוב מתרחשת מלחמה עם הפלשתים, ושוב זוכה דוד לניצחון גדול:

א. מתכונן עקיף לפעולה ישירה

פרק י"ח התאפיין בניסיונות עקיפים של שאול לפגוע בדוד – מהטלת החנית ועד לדרישת הנדוניה של מאה ערלות פלשתים – והכול מתוך מגמה אחת: "לְהַפִּיל אֶת דָּוִד"^(יח, כה). בפרקנו עולה שאול שלב – מה שהיה בעבר בלבו, הופך כעת לאמירה מפורשת, אותה הוא חולק עם מקורביו:

(א) וַיְדַבֵּר שָׂאוֹל אֶל יוֹנָתָן בְּנוֹ וְאֵל כָּל עַבְדָּיו לְהַמִּית אֶת דָּוִד...

בשלב זה קשה לראות מהי העילה הרשמית להמית את דוד, ועל כן נראים דברי בעל המצודות, שכוונת הדברים היא "בערמה ובסגמה היוצאת מבלי דעת שבדבר המלך נעשה", כלומר: אין מדובר עדיין בציווי רשמי, אלא בניסיון לפגוע בדוד באופן נסתר.

ואולם, כאן ניכרת טעותו של שאול. פנייתו גם ליורש העצר, יונתן, מעידה כי שאול לא עמד על עומק הקשר שחש בנו כלפי דוד:

(א) ...וַיְהוֹנָתָן בֶּן שָׂאוֹל חָפֵץ בְּדָוִד מְאֹד: (ב) וַיִּגְדֵּל יְהוֹנָתָן לְדָוִד לְאָמַר מִבְּקֶשׁ שָׂאוֹל אָבִי לְהַמִּיתְךָ וְעַתָּה הֲשִׁמְרָה נָא בְּבִקְרֹךְ וַיִּשְׁבַּת בְּסִתְרֹךְ וַנְחַבְּאֵת: (ג) וַאֲנִי אֲצִיא וְעַמְדַּתִּי לִיד אָבִי בְּשִׂדָה אֲשֶׁר אֵתָּה שָׁם וַאֲנִי אֲדַבֵּר בְּךָ אֶל אָבִי וְרִאִיתִי מָה וְהַגְדַּתִּי לְךָ:

יונתן מודיע לדוד על השינוי שחל אצל שאול, ובד בבד מספר לדוד על תכניתו לשכנע את שאול לחזור בו ממשחבותיו על דוד. בהצעה של יונתן יש נקודה מעורפלת: מצד אחד, הוא אומר לדוד להסתתר בשדה; מצד שני, הוא אומר שיגיד לדוד מה אמר שאול – ואם כן, לשם מה צריך דוד להסתתר בשדה? לדעת רד"ק, כוונת יונתן היא שדוד עצמו ישמע את הדברים הטובים שיאמר עליו לשאול, אך אם לא ישמע – יאמר לו אותם יונתן. רבנו ישעיה, לעומת זאת, פירש שהכוונה הייתה שהוא יהיה קרוב לדוד, ואם התשובה תהיה שלילית, הוא יוכל לדווח לדוד על כך מיד, כדי שיוכל לברוח. בשלב זה נסתפק בפירושים אלו, אך נקדים כבר עתה ונאמר, כי בפרק הבא תתברר המשמעות הרבה שתהיה לעניין בהמשך.

מכל מקום, יונתן מגשים את תכניתו, ומשכנע את אביו במילים נרגשות שאין לפגוע בדוד:

(ד) וַיְדַבֵּר יְהוֹנָתָן בְּדָוִד טוֹב אֶל שָׂאוֹל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֵל יַחְטֵא הַמֶּלֶךְ בְּעַבְדּוֹ בְּדָוִד כִּי לֹא חָטָא לְךָ וְכִי מַעֲשָׂיו טוֹב לְךָ מְאֹד: (ה) וַיִּשָּׂם אֶת נַפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ וַיִּדְּ אֶת הַפְּלִשְׁתִּי וַיַּעַשׂ ה' תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה לְכָל יִשְׂרָאֵל רְאִיתָ וַתִּשְׁמַח וְלָמָּה תַּחְטֵא בְּדָם נְקִי לְהַמִּית אֶת דָּוִד חֲנָם:

בדבריו משתמש יונתן בכמה אמצעי שכנוע טקטיים:

1 אמנם בפרק י"ז לא הוזכר ששאול שמח על כך, אך הדבר מובן מעצם ההתרחשות. התופעה של השלמת פרטים מספור מוקדם בשלב מאוחר יותר מוכרת בהקשרים אחרים, כגון: בראשית ל"א, ז ("וַאֲבִיכֶן הִתֵּל בִּי וְהַחֲלִף אֶת מִשְׁפָּרְתִי עֶשְׂרֵת מְנִים"); שם מ"ב, כא ("אָבֵל אֲשֵׁמִים אֲנַחְנוּ עַל אֲחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהַתְּחַנְּנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמְעִנּוּ"), וכפי שמציין רמב"ן שם – "מדוך הכתובים שמקצרים במקום אחד ומארכים בו במקום אחר".

(טו) וַיִּשְׁלַח שְׁאוּל אֶת הַמְּלָאכִים לִרְאוֹת אֶת דָּוִד⁶ לֵאמֹר הֲעָלוּ אֹתוֹ בַּמָּטָה אֵלַי לְהַמְתּוֹ: (טז) וַיָּבֹאוּ הַמְּלָאכִים וְהִנֵּה הַתְּרַפִּים אֶל הַמָּטָה וּכְבִיר הָעִזִּים מְרֹאשֵׁתָיו: (יז) וַיֹּאמֶר שְׁאוּל אֶל מִיכַל לְמָה כָּכָה רַמִּיתִי וַתְּשַׁלְּחִי אֶת אֵיבִי וַיִּמְלֹט וַתֹּאמֶר מִיכַל אֶל שְׁאוּל הוּא אָמַר אֵלַי שְׁלַחֲנִי לְמָה אָמִיתְךָ:

אכן, בעוד שבפרק הקודם כוננה מיכל "בת שאול" (י"ח, כ, כז, כח), כאן היא מכונה "מיכל אשתו". בהמשך הספר, עם היחלשות הקשר בין השניים, חוזרת מיכל להיחשב "בת שאול" (עייני שמ"ב ג, יג; ר', טז, כ, כג).

ברם, את עיקר עיונו בפסוקים אלו ניחד לשימוש בתרפים ובכביר העזים. כבר תמהו רבים למה היו תרפים בביתו של דוד, שהרי מסיפור גִּבְת הַתְּרַפִּים של לִבְנֵי בִידֵי רַחֵל (בראשית ל"א, יט-לז) משתמע, שהתרפים שימשו כעבודה זרה. אמנם כבר עמדנו⁷ בעקבות הרמב"ן (שם, יט) על כך, שהתרפים לא היו עבודה זרה רגילה, אלא שימשו ככלי לגילוי עתידות, וכפי שמצינו בכמה מקומות במקרא, כגון בפסוק "כִּי הַתְּרַפִּים דָּבְרוּ אֵינֶן וְהַקּוֹסְמִים חָזוּ שִׁקְרָ" (זכריה י', ב); ברשימת השיקוצים שביער יאשיהו, הכוללת כלים נוספים לגילוי עתידות ונסתרות – "וְגַם אֶת הָאֲבוֹת וְאֶת הַיְדֻעָנִים וְאֶת הַתְּרַפִּים" (מל"ב כ"ג, כד); ועוד. השימוש שעשתה מיכל בתרפים מתבהר על פי דברי ראב"ע בבראשית (שם): "שהתרפים הם על צורות בני אדם... והעד שהתרפים כן, התרפים ששמה מיכל בת שאול במיטה, עד שחשבו שומרי הבית שהם דוד". מיכל השתמשה, אם כן, בתרפים, שלהם צורת אדם, על מנת להטעות את שליחי שאול.

ואולם, בעוד שהמושג "תרפים" מוכר וידוע במקרא, הרי המונח "כביר העזים" הוא צירוף יחידאי, שמונחו עמום. מפרשי המקרא העלו השערות שונות, שהמשותף לכולן הוא שכביר העזים היה מרכיב נוסף בהסוואה, שנועד לדמות את הראש והשער. רש"י פירש: "עור מופשט שלם כחמת... לפי שאין לתרפים שיער, וזה דומה לשיער אדם"; רד"ק כתב "כר עשוי משער עזים"; ור' ישעיה פירש בעקבות התרגום – "נאד של עזים".

פירוש מפתיע מציע יוסף בן מתתיהו (קדמוניות היהודים, ספר שישי י"א, ד [217], מהד' שליט): "אחר כך הציעה מיטה בשביל חולה כביכול... ושמה כבד של עזים תחת השמיכות... ומחמת זעזועי הכבד, שהיו מניעים את המכסה, נמצאו דבריה נאמנים בעיניהם, שהדבר המוטל (לפניהם) הוא דוד הנושם בכבדות". מקורו של פירוש זה בתרגום השבעים, שתרגם את המילים "כביר העזים": 'כבד עזים'. חידושו של יוספוס הוא בהסבר שהכבד שימש, על ידי תנועתו, לסייע ביצירת

(ח) וַתּוֹסֶף הַמְּלַחְמָה לְהִיּוֹת וַיֵּצֵא דָוִד וַיִּלְחֶם בַּפְּלִשְׁתִּים וַיָּךְ בָּהֶם מַכָּה גְדוֹלָה וַיִּנְסוּ מִפָּנָיו:

תחושת הקנאה והתסכול של שאול שבה ועולה אף היא – עד כדי הסיטואציה הבאה, החוזרת במידה רבה על ההתרחשות בפרק הקודם:

(ט) וַתְּהִי רוּחַ ה' רָעָה אֶל שְׁאוּל וְהוּא בְּבֵיתוֹ יוֹשֵׁב וַחֲנִיתוֹ בְּיָדוֹ וְדָוִד מִנְּגֵן בְּיָד: (י) וַיִּבְקֹשׁ שְׁאוּל לְהַכּוֹת בַּחֲנִית דָּוִד וּבִקֵּר וַיִּפְטַר מִפָּנָיו שְׁאוּל וַיָּךְ אֶת הַחֲנִית בְּקִיר וְדָוִד נָס וַיִּמְלֹט בְּלִילָה הוּא:

וכבר עמדנו גם על השוני בין שתי ההתרחשויות: בפרק הקודם הטיל שאול את החנית באופן אקראי כביכול, מבלי שדוד ישים לב כי הוא מנסה לפגוע בו; כאן מנצל שאול באופן ישיר את הימצאותו, ככל הנראה, ביחידות עם דוד, ומנסה להרגו בשעה שרוח ה' רעה נחה עליו. דוד מצליח להיחלץ, אך הוא מבין כי אין עוד מקום להמשיך לשרת את שאול.²

לדוד לא נותרה בררה אלא לברוח, אבל בעצם בריחתו הוא גם יוצר עבור שאול עילה רשמית להרגו. מעתה נחשב דוד למורד במלכות, ואנשי שאול מגויסים ללכדו.

ב. התרפים וכביר העזים

בפרק הקודם עמדנו על ראשיתה של מערכת היחסים בין דוד ומיכל. כאן אנו קוראים על שיאה החיובי של מערכת זו, עת מסכנת מיכל את עצמה ומעדיפה להציל את בעלה מפני שאול אביה, ואף לרמות את אביה לשם כך:

(יא) וַיִּשְׁלַח שְׁאוּל מְלָאכִים אֶל בֵּית דָּוִד לְשִׁמְרוֹ וְלְהַמִּיתוֹ בַּבֶּקֶר³ וַתִּגַּד לְדָוִד מִיכַל אֲשֶׁתוֹ לֵאמֹר אִם אֵינְךָ מִמְּלֹט אֶת נַפְשְׁךָ הַלְּלָה מִחַר אֶתְּהָ מוֹמֶת: (יב) וַתִּרְדַּם מִיכַל אֶת דָּוִד בְּעַד הַחֲלוֹן וַיִּלָּךְ וַיִּבְרַח וַיִּמְלֹט:⁴ (יג) וַתִּקַּח מִיכַל אֶת הַתְּרַפִּים וְתָשֶׂם אֶל הַמָּטָה וְאֶת כְּבִיר הָעִזִּים שָׂמָה מְרֹאשֵׁתוֹ וַתִּכְסֵּ בְּגָד: (יד) וַיִּשְׁלַח שְׁאוּל מְלָאכִים לְקַחַת אֶת דָּוִד וַתֹּאמֶר חַלָּה הוּא:⁵

2 מעניינת ההקבלה האירונית שבין פס' ח, "וַתּוֹסֶף הַמְּלַחְמָה לְהִיּוֹת וַיֵּצֵא דָוִד וַיִּלְחֶם בַּפְּלִשְׁתִּים וַיָּךְ בָּהֶם מַכָּה גְדוֹלָה וַיִּנְסוּ מִפָּנָיו", לבין פס' י – "וַיָּךְ אֶת הַחֲנִית בְּקִיר וְדָוִד נָס וַיִּמְלֹט בְּלִילָה הוּא": בעוד שדוד מכה בפלשתים ומניס אותם, מנסה שאול להכות בדוד ומניס אותו.

3 מדוע לא נכנסו שליחי שאול לעצור את דוד ולהמיתו בלילה? נראה, שלא היה מקובל להיכנס לביתו של אדם באמצע הלילה, בשעה שהוא נמצא עם אשתו. וכן מצינו אף אצל הפלשתים, שחיכו לשמשון בלילה בעזה, אך המתינו עד הבוקר כדי להמיתו (שופטים ט"ז, ב).

4 סדרת הפעולות הללו מתארת כיצד הצליח דוד להתחמק מן השומרים: תחילה הלך לאטו, כדי שלא לעורר חשד, ורק אחר כך מיהר להימלט מן האזור כל עוד נפשו בו.

5 המלאכים באו מן הסתם בבוקר, ובינתיים הצליח דוד להימלט. בטענה כי דוד חולה מרוויחה מיכל זמן נוסף עבורו, שכן המלאכים שבים אל שאול, ורק לאחר מכן הם חוזרים עם הפקודה להביא את דוד בכל מצב. סביר להניח, שהמלאכים ראו מרחוק את התרפים ואת כביר העזים וחשבו בטעות כי זהו דוד, ומשום כך לא עמדו כבר בשלב זה על בריחתו.

6 ממילים אלו ניתן להסיק, ששאול שאל את המלאכים אם ראו את דוד בבירור, ומשהשיבו בשלילה, שלח אותם עם צו מפורש לראות את דוד, ואם אכן חולה הוא, להביאו אליו במיטתו.

7 הדברים נתבארו בקיצור בעיונו לפרק ד', בהקבלה שבין מות אשת פינחס בעקבות לקיחת ארון ה' למות רחל בעקבות לקיחת התרפים (שיעור 8), וביתר הרחבה במאמרי "התרפים וכביר העזים", מגדים כד, תשנ"ה, עמ' 53-60.

אמר לעלם הנה החצים ממך והלאה לך כי שלחך ה' (כ, יט-כב).

הנה כי כן, בהמשך הסיפור נעשה שימוש באיזור הקסמים השלישי של מלך בבל – החצים! נקודה זו משלימה את ההשוואה בין מיכל ויהונתן, בני שאול: שניהם אהבו את דוד; שניהם הצילוהו מיד אביהם על ידי שילוחו; וכעת נוכל להוסיף, כי שניהם גם השתמשו בכלים לגילוי עתידות תוך כדי סיועם לדוד. מה אפוא משמעותה של תופעה זו?

בפרק כ"ח מספר הכתוב: "וְשָׂאוֹל הַסִּיר הָאֲבוֹת וְאֵת הַיְדָעִימִים מִהָאָרֶץ" (כ"ח, א). לכאורה מדובר בפעולה חיובית של שאול – קיום מצוות התורה "לא ימצא בך... וְחָבַר חֶבֶר וְשָׂאֵל אוֹב וַיְדַעֲנֵי וְדָרַשׁ אֶל הַמְּתִים" (דברים י"ח, י-יא). ואולם, אזכור פעולה זו דווקא בפרק המספר על כישלונו של שאול בהליכה לבעלת האוב בעין דור, מלמד כי המקרא לא דרש זאת לזכותו. הסיבה מובנת: בהכרתת האבות והידעונים קיים שאול רק את חציו הראשון של צו ה' בעניין גילוי העתידות – הכרתת הקוסמים, הקשורים באופן ישיר לעבודה זרה. אבל לציווי זה יש גם השלמה: "נְבִיא מִקְרָבָךְ מֵאֲחִיךָ כְּמִנִּי יִקָּם לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אֲלֵיו תִּשְׁמָעוּן... וְהִנֵּה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶל דְּבָרֵי אֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁמִי אֲנֹכִי אֲדַרְשׁ מֵעַמּוֹ" (שם, טו-טז). התורה אינה שוללת את האפשרות לדעת עתידות על ידי כוחות על-טבעיים, אך היא אוסרת לשמוע לעובדי העבודה הזרה, ומנגד דורשת ציות מוחלט לדברי נביא ה'. שאול ביצע אפוא רק את הפעולה החיצונית – הכרתת האבות והידעונים; אך מה ערך יש לפעולה זו, אם שאול עובר על עיקרו של הציווי – השמיעה לנביא!?

שאול שמע משמואל שהמלך שעתיד להחליפו כבר נבחר, וסביר להניח שידע כי הכוונה לדוד. למרות זאת, הוא רודף את דוד בכל כוחו, ומשקיע בכך את כל מאמציו. הכרתת האבות והידעונים לא הביאה, אם כן, לשמיעה בקול ה' – אדרבה, שאול מתאמץ מאוד למנוע את התגשמות הנבואה.

אך סמלי אפוא הדבר, שבני שאול השתמשו בתרפים, בכבד ובחצים – כלים ששימשו רבים מעובדי העבודה הזרה לגילוי עתידות – דווקא כסיוע להגשמת דבר ה'. בכך מוכיח המקרא כי לא המכשיר החיצוני הוא הקובע את אופי הדברים, אלא התוכן הפנימי. השמיעה בקול ה' והציות לנביאו הם הקובעים, ומתוכם נובע הערך של הכרתת הקוסמים והמכשפים. כשם ששאול רוקן את הציווי החיצוני מתוכנו הפנימי, ובכך השמיט את הקרקע מתחת לתועלת שבמעשיו, כך – מידה כנגד מידה – נותקו הכלים החיצוניים ממשמעותם הרווחת, ואדרבה, הפכו לכלים המסייעים להגשמת רצון ה'.

התחושה שאדם חי, הנושם בכבודות, נמצא מתחת לכיסוי הבגד. הקושי בהסברו הוא שכביר העזים הונח "מִרְאֲשֵׁתֵיךָ": אם תפקיד הכבד היה לדמות נשימה, צריך היה להניחו באזור החזה! מכל מקום, על פי דרכם של השבעים נוכל לפרש כי 'כביר' הנו 'כבד', שהרי מצינו במקרא ובכתבי היד השונים דוגמות רבות לחילופי האותיות ד' ור'.⁸

לפירוש זה ניתן להביא ראיה מכרעת, השופכת אור חדש על הפרק כולו. כשמתאר יחזקאל את דרכי ניחושו של מלך בבל, המתלבט אם לעלות על ירושלים או על רבת בני עמון, הוא מספר:

כִּי עָמַד מֶלֶךְ בָּבֶל אֶל אִם הַדֶּרֶךְ בְּרָאשׁ שְׁנֵי הַדְּרָכִים לְקֶסֶם קֶסֶם קָלְקַל בְּחָצִים שָׂאֵל בְּתַרְפִּים רָאָה בְּכַבֵּד (יחזקאל כ"א, כו).

והרי זה כתוב נוסף המצרף תרפים עם כבד! ואכן, השימוש בכבד ככלי לגילוי עתידות מוכר אף הוא כנוהג נפוץ בזמן הקדום, ואף חז"ל הזכירו מנהג זה (ראה קוהלת רבה פרשה יב, ח – "כהדין ערבאה דהוה נכיס אימרא וחזי בכבדא").

ייתכן אפוא, שלא במקרה מתאר המקרא כי מיכל השתמשה דווקא באיזורים אלו. אם "כביר" הוא אכן כבד, הרי שבסייעה לדוד להימלט משאול השתמשה מיכל בשני כלים לגילוי עתידות.

קודם שנעמוד על משמעותה של תופעה מעניינת זו, נציין גורם נוסף, המשתלב היטב בתמונה הכללית. המשכו של הסיפור בפרק כ', מתאר את ניסיונם של דוד ויהונתן לעמוד על כוונותיו של שאול על ידי בדיקת תגובתו של המלך להעדרו של דוד מסעודת החודש. על שאלתו של דוד כיצד ידע מה הייתה תגובתו של שאול, עונה יהונתן:

וְשִׁלְשַׁת תַּרְדֵּי מָאֵד... וְאֲנִי שִׁלַּשְׁתִּי הַחָצִים צִדָּה אוֹרָה לְשַׁלַּח לִי לְמִטָּרָה. וְהִנֵּה אֲשַׁלַּח אֶת הַנֶּעַר לְךָ מֵצֵא אֶת הַחָצִים אִם אָמַר אֲמַר לְנֶעַר הִנֵּה הַחָצִים מִמֶּךָ וְהִנֵּה קָחְנוּ וּבָאָה כִּי שְׁלוֹם לְךָ וְאִין דָּבָר חֵי ה'. וְאִם לֹא

8 כגון: בראשית י', ג-ד, "וּבְנֵי גֹמֵר אֲשֶׁרֶנּוּ יָרִיפֹת וְתִגְרַמְהָ. וּבְנֵי יוֹן אֲלִישָׁה וְתַרְשִׁישׁ פְּתִים וְדַדְנִים", לעומת דה"א א', ו-ז, "וּבְנֵי גֹמֵר אֲשֶׁרֶנּוּ וְדִיפֹת וְתִגְרַמְהָ. וּבְנֵי יוֹן אֲלִישָׁה וְתַרְשִׁישָׁה פְּתִים וְרוֹדְנִים" (ועיין ברד"ק שם, שהרחיב על התופעה); במדבר א', יד, "אליסף בן דעואל", לעומת במדבר ב', יד, "אליסף בן רעואל"; והשווה שמ"ב כ"ב, מג לתהילים י"ח, מג; ועוד (ועיין עוד במאמרו של י' אליצור, "קוצו של דלת", בתוך: ספר היובל לרב מרדכי ברויאר, ירושלים תשנ"ב, עמ' 615-620). בכמה מקומות מעיר בעל מנחת שי על חילופי ד' ור' בין כתבי יד שונים: ביהושע ט"ו, נב "ודומה" (וכן במהדורת קורן), לעומת "ורומה" בכמה כתבי יד (וכן במהדורת הרב ברויאר); בשמ"ב ח', ג ועוד מופיע השם "הדדעזר", אך בכמה כתבי יד – "הדרעזר"; בדה"א י"ב, ח נכתב "מן הגדור", ובכמה כתבי יד – "מן הגדוד"; וכמותם רבים. חילופי ד' ור' יש גם בין הכתיב והקרי בכמה מקומות, למשל: במשלי ט"ו, יט כתיב "גרל חמה", והקרי הוא "גדל חמה". התופעה השכיחה של חילופי ד' ור' יכולה לסייע בפירוש מקומות קשים. כך, למשל, את הנאמר ביהושע ט', ד על הגבעונים "וילכו ויִצְטִירֻ", תרגם יונתן "ואזדודר", כלומר – יוציטירוד; וכן פירש אברבנאל שם. וכך פירש רש"י לאיוב ט"ו, כד "לכידוד": "ויש לפותרו באותיות המתחלפות ר' בד'... 'לכידוד' כמו 'לכידוד'". ועיין פירוש רב שמואל בר חפני גאון (מהדורת גרינבאום, ירושלים תשל"ט) לבראשית מ"א, יח (ובהערת המהדיר 79).

9 בכך יש דמיון למה שראינו בפרק ד': גם שם סברו בני ישראל שעצם הבאת הארון תציל אותם, במקום לתקן את דרכיהם ולשוב בתשובה; אך בפועל דווקא הגדיל הדבר את נחישותם של הפלשתים, והביא למפלה של ישראל במלחמה.

* *

* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב אמנון בזק, תשס"ח *

* עורך: בעז קלוש *

* *

* בית המדרש הווירטואלי שליד ישיבת הר עציון *

* <http://www.etzion.org.il/vbm> : האתר בעברית: *

* <http://www.vbm-torah.org> : האתר באנגלית: *

* *

* משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *

* office@etzion.org.il : דוא"ל: *

* *